

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Corpus Juris Canonici

Gregor <XIII., Papst>

M. DC. LXI. Coloniae Munatianaee, 1661

Ea De Qvibus Lectorem Principio Visvm Est Admonere, Hæc Sunt.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62953](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62953)

EA DE QVIBVS LE-
CTOREM PRINCIPIO
VISVM EST ADMO-
NERE,

HÆC SUNT.

IN Ecclesia Romana, omnium Ecclesiarum magistra, solitos esse as-
servari Conciliorum canones, Pontificum decreta, ac ceteris Ec-
clesiis communicari, planè compertum est. ¶ Atque in usu præ-
cipuè videtur fuisse collectio illa, quam Nicol. Papa in c. si Roma-
norum. dist. 19. Codicem canonum nominat: in quo contineban-
tur canones & regulæ illæ, quæ recensentur à Leone IV. cap. de li-
bellis. dist. 20. Hujus codicis tria manuscripta exemplaria Romæ habentur in Va-
ticana bibliotheca. Extat etiam impressus Moguntiæ Anno Salutis M. D. XXV.
Reperitur est autem in vetustissimo Cardinalis Vercellensis codice Cresconii ad Epi-
scopum Liberinum, quidam quasi nomocanon: in quo, cum pluribus causarum ti-
tulis propositis, exponatur deinde, quibus synodorum, ac Decretalium Epistolarum
locis causæ illæ tractentur, capita capitibus Moguntini codicis, & numeri numeris o-
ptimè respondent. Quæ quidem à Cresconio adhibita diligentia satis indicat frequen-
tissimum fuisse hujus collectionis usum: & hæc ea est, quæ in notationibus, quæ
nunc eduntur, absolute codex Canonum vocatur. ¶ Ceterum inter privatos col-
lectores, qui multò plura congerere studuerunt, perantiquus est *Isidorus*: cujus col-
lectio protenditur à canonibus Apostolorum usque ad concilium Hispalense secun-
dum: habeturque in duobus codicibus Vaticanæ bibliothecæ, & uno monasterii
Dominicani sanctæ Mariæ supra Minervam: extat autem impressa in editionibus
Conciliorum, in antiquioribus quidem purior, in recentioribus autem multis alijs
Concilijs, scriptisque admixta. *Isidorus* hunc *Igmarus* Archiepiscopus Rhemen-
sis in libro de Synodis celeberrimum illum Hispalensem fuisse affirmat, à quo testa-
tur etiam *Tritemius* librum Decretorum esse conscriptum, ac certè multa verba,
quæ in Præfatione hujus collectionis leguntur, sunt in libro quinto *Ethymologia-*
rum. In codice autem Dominicane bibliothecæ initio Præfationis ita legitur: *Isi-*
dorus mercator servus Christi, lectori conservo suo, &c. nec multo secus in Vaticanis: quo
loco in impressis est, *Isidorus peccator servus Christi, &c.* ¶ Secutus deinde est (ut de
ius primùm, quorum opera typis excusa sunt, loquamur) *Burchardus*, *VVormaci-*
ensis Episcopus, *Othonis III.* & *Henrici II.* Bavari Imperatorum ætate: qui non
ordinem temporum & provinciarum, ut *Isidorus*, sed rerum, & causarum sibi se-
quendum putavit. ¶ *Isidem* vestigijs insticit non ita multo post *Ivo*, Carnoten-
sis Episcopus: sed exorta interim *Berengarii* hæresi multa ad illam confutandam
pertinentia addidit, ac multa etiam præterea ex *Pandectis* & *Codice*: dum de lai-
corum quoque officijs sibi agendum putat: quod *Burchardo* minus necessarium
visum fuerat. ¶ Extant autem duo volumina. *Ivonis* nomine scripta; eandem-

que habentia præfationem: quorum unum, quod *Pannormia*, alterius, quod absolute Decretum inscribitur, quasi epitome quædam est. Verum in hoc eodem campo alii etiam gravissimi viri (quorum libri partim in publicis, partim in privatis bibliothecis manuscripti habentur) *Cresconius, Anselmus, Deusdedit Cardinalis, Gregorius Presbyter*, qui volumen suum *Polycarpum* inscripsit, aliique nonnulli præclare se exercuerunt, suamque operam probaverunt. Novissimus istorum omnium, præter auctorem *Pannormie* (nam is recentior fortasse est) *Gratianus* monachus *Benedictinus* non tantum decretis colligendis (quod superiores fecerant) operam dedit: sed *Ivonis* fortasse præfatione excitatus, eo potissimum incubuit, ut certis questionibus propositis, quid in utramque partem ex Canonibus qui inter se nonnunquam pugnare videbantur, dici posset, ipse & afferret, & explicaret: omninoque eorum varietatem, quæ speciem dissensionis habebat, ad concordiam revocaret. Cæterum in longo ac perdifficili opere multa à parum æquis hominibus exagitantur, nonnulla pui etiam & veracundi interdum desiderabant.

Quamobrem ne hujusce utilissimi & gravissimi Codicis vacillaret auctoritas, placuit primum *Pio IV.* ac subinde *Pio V.* & *Gregorio XIII.* (apud quem etiam hujus perfecti operis, quemadmodum & aliarum maximarum rerum, laus fuit) ut illi corrigendo summa opera daretur, mendæ librarium tollerentur: si qua etiam in re *Gratianus*, ut homo, minus vidisset, modeste notaretur, ipsaque omnino capita suis auctoribus quam diligentissimè restituerentur. Itaque & *Romæ Vaticana bibliotheca*, & *monasterii Dominicani supra Minervam*, aliæque non pauca excussæ sunt, & ex aliis urbibus atque regionibus invitati doctissimi homines, qui idem facerent (& si quid invenissent) quod ad hanc rem pertineret, ut sua pietate libenter communicarent, atque ad Pontificem mitterent. Qua diligentia illud factum est, ut cum jam magnam partem suam unicuique tributum sit, ac propterea intelligi plerumque possit, quæ *synodorum generalium*, quæ summorum Pontificum, quæ provincialium conciliorum, quæ Patrum decreta ac sententiæ, atque inter hæc, quæ sanctæ *Romanae sedis* probata sunt, quæ minimè, vix quisquam errare, atque incerta pro certis sequi, certa verò pro incertis suspecta habere posthac queat.

Quod ad citationes auctorum pertinet, ubi error evidens erat, aut nonnulla *Gratian* exemplaria cum veriore, atque ab aliis collectoribus allata citatione consentiebant, sublatis falsis inscriptionibus veræ sunt restituta: ubi verò, quamvis caput apud alium auctorem esset inventum, fieri tamen poterat ut illius quoque esset, quem *Gratianus* citaret (sunt enim haud raro decreta tralatitia, & sententiæ similes in bonis auctoribus) retenta *Gratian* citatione, satis visum est locum, ubi hodie habeatur, indicare. Et quoniam interdum aut capitis aliqua quidem pars illius auctoris est, qui citatur, aliqua verò minimè, aut verba valde sunt mutata: Id quoque est indicatum, adscriptumque præterea in margine, quo loco idem caput in *glossa Bibliorum ordinaria*, in *libris Sententiarum*, & apud cæteros collectores habeatur, eos præsertim, qui in hujus Operis emendatione magno usui fuerunt. Animadversum verò est, multa olim fuisse (quorum nonnulla hodie etiam habentur) homiliarum ex variis auctoribus collectarum volumina: quibus homiliis nomen auctoris aut non esset præpositum, aut etiam mutatum: quod Decretorum collectoribus, qui fontes adire in illa librorum penuria plerumque non poterant, errandi interdum dedit occasiorem. Sæpè etiam *Gratianus* multas Patrum sententiæ simul colligit, atque in unum caput concludit (quamvis in vulgatis Codicibus plerumque in diversa capita sunt distractæ, sed ferè sine Rubrica) idque cum facit, non ipsa prorsus auctorum verba affert, sed arbitrato suo mutat, addit, imminuit, summamque complectitur: quod

quod etiam Burchardus & Ivo faciunt, cum citant hoc modo, *ex dictis Augustini, ex dictis Hieronymi.*

In emendando primum initia capitum ob usitatas doctorum citationes non sunt mutata: sed ubi ab originali discrepabant, in margine aut in notatione est indicata germana lectio. Deinde hæc glossæ ipsius habitatio est, ut nihil in textu sit mutatum, ubi mutatio ipsa impeditura erat, quod minus, quid sibi auctor glossæ voluisset, animadverti posset: sed eodem modo aut in margine, aut in notatione mendum est indicatum. Ubi verò hæc non obstabant, hæc ferè servata corrigendi ratio est: ut si videretur voluisse Gratianus auctorum, quos citaret, ipsa prorsus verba referre, ea ex ipso originali emendarentur, & interdum etiam, non levi proposita utilitate, aliqua adderentur: nisi sicubi vulgata lectio visa est melior. nam tunc illa retenta notatum est, quomodo originale ipsum habeat. Sin autem Gratianus non eadem prorsus verba afferre voluerat, sed aut in summam quandam ipse redigere, aut ab aliis redacta, ut ab auctore glossæ ordinariæ, ab Ivone & aliis collectoribus referre: tunc nihil ferè emendatum vel additum est, nisi fortè Patris illius, unde collector accepit, restituta lectio magnam afferre visa esset utilitatem: multisque locis id notatum est, & verba ipsius originalis allata, ut Lector identidem in memoriam huius adhibita cautionis revocaretur, & labore ad originalia adeundi levaretur. Quod si idem caput ex pluribus vicinis alicujus Patris locis confectum est (nam quæ multum distabant, sævis plerunque fuit in margine indicare) adjecta sunt in textu particula illæ & supra, & infra: sc. ubi seriem & nexum collectionis impeditur: non erant: ubi verò Gratianus ipse loquitur, ex manuscriptis huius libri exemplaribus pura germanaque lectio est restituta.

In codice Canonum capita, quæ ex Græcis synodis recitantur, sunt à Dionysio Exiguo in linguam Latinam conversa: cujus Præfatio manuscripti ipsius codicis exemplaribus præposita legitur. Isidorus autem partim hæc ipsa Dionysii versione, quanquam rarò, partim fortasse prisca illa, cujus mentionem in præfatione sua Dionysius facit, usus est aut integris, aut aliquantulum immutatis: partim etiam aliis, quæ tunc, ut ipsemet Isidorus testatur, extabant, hodie, præterquàm apud istos Decretorum collectores, non extant. Quocirca mirandum magnopere non est, si ceteri collectores, & omnium ferè postremus Gratianus, qui & Codicem illum canonum, & Isidori collectionem, & alias etiam habebant, eundem canonem non semper ex eadem versione recitent. Qua de re sæpè in notationibus Lector est admonitus, & ubi necessarium visum est, Græca canonis verba cum versione nova sunt allata: idemque in cæteris Patrum Græcorum sententiis factum est.

Denomine *Palea* sunt variae doctorum hominum sententiæ. Multi ea capita, in quibus res inanes ac leves continerentur, hoc nomine appellari censuerunt: alii quasi *τὰ παλαιά*, id est, antiqua: alii quasi additiones quasdam, derivata, aut potius depravata voce ab adverbio *παλαιά*, id est, rursum, quo scriptores etiam Latini tempore Gratiani uterentur. Verùm Ioannes Andreæ in additionibus ad Speculatorè, titulo de Disputationibus & allegationibus, prope finem (quem Imola in Rubrica de verborum obligationibus, Alexandrinus in præmio Decretalium, Iason in Rubrica titulo de Actionibus, & alii sunt secuti) putat, quendam Protopaleam, quem Iason addidit Cardinalalem fuisse, collectioni Gratiani capita hæc adjunxisse. Atque ut in re tam incerta aliquid elici conjectura possit, exponetur, quid in collatis exemplaribus observatum fuerit. In tribus, quæ sunt antiquissima, & videntur scripta paulò post Gratiani ætatem, paucissima ex huiusmodi capitibus habentur. In uno valdè emendato sunt apposita in margine sine ulla nota, sed non omnia quæ in impressis: quamvis vicissim in illo additiones aliqua sunt, quæ in his non habentur. In alio literis perantiquis

descripto Paleæ ipsæ recentiori scriptura toti volumini præponuntur. In cæteris habentur aut omnes, aut pleræq; & partim quidem cum paleæ nomine, partim vero sine ullo à cæteris capitibus discrimine. Ex qua observatione illud videtur posse colligi, has paleas esse additiones non eodem tempore factas ad primam collectionem Gratiani, in margine primùm adscriptas, ac nonnullas fortasse ab ipsomet Gratiano (ut fit) inter componendum, aut relegendum: quas deinde librariorum quidam omiserint, quidam in contextu posuerint, interdum conjunctè cum prioribus capitibus, interdum cum aliquo discrimine. Falsam verò esse illorum opinionem, qui eas contemnendas putant, ex eo constat, quòd multæ & in Decretalibus, & apud vetustiores Gratiani collectores habentur: quòd suis locis indicabitur.

In plerisque vetustis hujus collectionis exemplaribus hæc tanquam inscriptio rubris literis posita est. *Concordia discordantium canonum*: addita in quibusdam dictione, *In æcipit*, sine ulla Gratiani mentione. Verùm in Vaticano illo vetustissimo, cui voluminis ipsius initio recentiori scriptura paleas esse præpositas, dictum est, ante ipsas paleas est hic titulus, *Decretum Gratiani monachi sancti Felicis Bononiensis, ordinis sancti Benedicti, compilatum in dicto monasterio, Anno Domini millesimo centesimo quinquagesimo primo, tempore Eugenii Pape tertii*: in aliis verò duobus codicibus, in extremo est, *Explicit Decretum compilatum à Gratiano monacho monasterii sancti Felicis de Bononia*. In Chronico, quòd inscribitur, *Pomærium Ecclesie Ravennatis*, qui liber in Bibliotheca Vaticana servatur, hæc de Gratiano leguntur, *Anno Christi millesimo centesimo quinquagesimo primo, Gratianus monachus de Clasa civitate Tuscia natus, Decretum composuit apud Bononiam in monasterio sancti Felicis*. Idem testatur Hugutio, vetustissimus hujus codicis interpres, secunda, quæstione sexta, cap. post appellationem. & Vincentius in libro Historiarum bis, semel libro vigesimo tertio, capit. trigesimo primo, loquens de Isidoro: & iterum libro vigesimo quinto, cap. octuagesimo quarto, agens de Ivone, & aliis decretorum collectoribus: & sanctus Antonius part. tertia histor. titul. decimo octavo, capite sexto. Trittemius verò in libro de Scriptorib. Ecclesiasticis, Gratianum agnoscit hujus collectionis autorem: itemque in libro secundo de Viris illustribus ordinis sancti Benedicti: quò tamen loco addit (ipsam fortasse Operis inceptio- nem spectans) fuisse ab eo compositum Anno Domini millesimo centesimo vigesimo septimo. Hanc collectionem Innocentius tertius in epistola ad Archiepiscopum Compostellanum vocat corpus Decretorum. Ob has igitur auctoritates, & receptam apud omnes opinionem in prima hujus voluminis pagina præpositus est titulus nomine Gratiani.

§ Quòd ad glosas pertinet, quæ pios & catholicos auctores habuerunt, quæ in illis errata paulò majoris ponderis pro humani ingenii infirmitate obrepserunt, ea in margine sunt notata, & quid catholicè sentiendum sit, ostensum est. Hæc autem notæ, quibus asteriscus affixus est, necessariò posthac in omnibus impressionibus apponendæ erunt.

